

УДК 796.71.093.544

СПЕЦІАЛЬНА СТЕНОГРАМНА ПІДГОТОВКА РАЛІЙНИХ ЕКІПАЖІВ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Рибак Л. І. Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. Описані результати педагогічного експерименту з залученням учасників національної гоночної серії «Кубок Лиманів — 2010», організованого з метою експериментального підтвердження ефективності розробленої авторами методики спеціальної стенограмної підготовки ралійних екіпажів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Виявлене статистично достовірне покращення середніх оцінок якості укладання і запису швидкісних стенограм екіпажів експериментальної групи порівняно з їх вихідним рівнем і з оцінками стенограм спортсменів порівняльної групи, що тренувались за традиційними методиками. Аналіз структури оцінок швидкісних стенограм за об'єктивними і суб'єктивними показниками дозволив виявити напрямки подальшого удосконалення якості їх укладання і запису.

Ключові слова: ралі, швидкісні стенограми, методика підготовки, оцінка, показники, педагогічний експеримент, результати.

Вступ. У сучасних автомобільних ралі основна боротьба між екіпажами ведеться на спеціальних швидкісних ділянках, траси яких запам'ятати практично неможливо [1]. Тому особливого значення набуває висока якість і раціональність запису та відтворення штурманом швидкісної стенограми, що дозволяє водію в умовах гострого дефіциту часу і підвищеного ризику аварії вчасно отримувати випереджаючу інформацію про невидимі попереду ділянки траси і в повній мірі проявити увесь комплекс його умінь і навичок [2].

Проведені протягом 2009—2010 р.р. дослідження змагальної діяльності учасників всеукраїнських змагань з авторалі 2009—2010 р.р. за розробленою нами методикою кількісної оцінки якості швидкісних стенограм за об'єктивними та суб'єктивними критеріями [3] виявили достовірний статистичний взаємозв'язок між якістю укладання і запису ралійними екіпажами швидкісних стенограм та їх спортивними результатами: середня оцінка стенограм екіпажів групи лідерів усіх змагань істотно і статистично достовірно вища від оцінок стенограм екіпажів, які фінішували на наступних місцях або не закінчили ралі.

Згідно проведених нами раніше досліджень [4], спеціальна стенограмна підготовка ралійних екіпажів повинна розпочинатись у другій половині етапу спеціалізованої базової підготовки, так як її основа — інформаційна взаємодія між членами екіпажу, яка вимагає синхронних, надійних, стабільних та активних дій обох водіїв, а також високого рівня майстерності спортивного керування автомобілем (виключення становлять спортсмени,

які прийшли у ралі з інших дисциплін автоспорту на етапах максимальної реалізації індивідуальних можливостей та збереження вищої спортивної майстерності).

Проте ефективність описаної в наших роботах [4–7] методики спеціальної стенограмної підготовки ралійних екіпажів не була підтверджена в практиці підготовки ралійних екіпажів, тому порівняння в педагогічному експерименті розробленої нами методики стенограмної підготовки з традиційними підходами (майстер-класи висококваліфікованих спортсменів-ралістів) є актуальним і має велике практичне значення.

Роботу виконано згідно завдань теми 1.3.6.1. п. плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2006—2010 роки «Організаційні, програмно-нормативні та теоретико-методичні засади спортивної підготовки в спортивно-технічних та прикладних видах спорту», номер державної реєстрації 0106 U 012611.

Мета дослідження — експериментальне підтвердження ефективності розробленої нами методики спеціальної стенограмної підготовки ралійних екіпажів на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Методика дослідження. Для експериментального підтвердження ефективності розробленої нами методики спеціальної стенограмної підготовки ралійних екіпажів на етапі спеціалізованої базової підготовки, протягом змагального періоду 2010 року був проведений педагогічний експеримент із залученням учасників національної гоночної серії «Кубок Лиманів — 2010», що складалась з п'яти етапів. У «Кубку Лиманів» поряд з досвідченими спортсменами, які трактують ці змагання, як підготовку до відповідальних національних і міжнародних зма-

гань, беруть участь випускники закладів початкової підготовки водіїв Автомобільної Федерації України (ФАУ) для автомобільного спорту, які не набули достатнього досвіду і кваліфікації для участі в Чемпіонаті і в Кубку України з ралі (етап спеціалізованої базової підготовки і перехід до етапу підготовки до вищих досягнень, що обумовило вибір національної гоночної серії «Кубок Лиманів», як полігону для проведення запланованого нами педагогічного експерименту).

В експериментальну групу увійшли ралійні екіпажі — випускники закладів початкової підготовки водіїв «Шапоровалов-ралі» (м. Одеса) і «Львів» (м. Львів, ЛДУФК) 2008 — 2010 р. р. — усього десять екіпажів, які після другого етапу «Кубка Лиманів» 2010 р. виявили бажання пройти додаткову стенограмну підготовку за розробленою нами методикою на базі вищезгаданих закладів.

У порівняльну групу були включені також десять екіпажів — учасників цієї гоночної серії, які удосконалювали свою стенограмну підготовленість за іншими методиками (під безпосереднім керівництвом досвідчених спортсменів-ралістів, або самостійно, використовуючи опубліковані в інтернет-виданнях рекомендації відомих автогонщиків, аналізуючи власні помилки та аварії тощо).

Етап багаторічного спортивного удосконалення всіх учасників педагогічного експерименту — друга половина спеціалізованої базової підготовки. Їх стаж участі в ралі — до двох років; кількість стартів — від двох до п'яти, спортивна кваліфікація — другий і перший спортивні розряди.

На другому етапі «Кубка Лиманів» 2010 року в м. Миколаєві, який відбувся 19 — 20 червня 2010 р. на трасі «Зайчевське кільце», нами були скопійовані, проаналізовані та оцінені за авторською методикою швидкісні стенограми всіх учасників педагогічного експерименту, що дозволило розробити програму спеціальної стенограмної підготовки екіпажів експериментальної групи. Теоретична, тренажерна і полігонна стенограмна підготовка цих екіпажів за індивідуальними програмами здійснювалась протягом третьої декади червня, липня, серпня і першої половини вересня (а для п'яти екіпажів — до середини жовтня) 2010 р. змагального періоду річного циклу підготовки.

Етапний контроль стенограмної підготовленості екіпажів експериментальної групи та корекція індивідуальних планів їх підготовки були здійснені 21 — 22 серпня 2010 р. на третьому етапі кубка (ралі «Аккерман», м. Білгород-Дністровський).

Підсумковий контроль стенограм усіх учасників педагогічного експерименту був проведений 18 — 19 вересня на четвертому етапі кубка (ралі «Миколаїв — 2», м. Миколаїв) і 16 — 17 жовтня

2010 р. на п'ятому (завершальному) етапі кубка (ралі «Інгул», м. Миколаїв), які проходили на тій самій трасі «Зайчевське кільце», що й другий етап, яка була лише частково модифікована в її середній частині з метою підвищення безпеки учасників і глядачів.

Вибір етапів гоночної серії, які проводились практично на одній і тій самій трасі, для вивчення та аналізу стенограм учасників експериментальної та порівняльної груп перед початком і після завершення педагогічного експерименту, дозволив отримати достовірні дані для їх порівняння і об'єктивної оцінки ефективності розробленої і застосованої нами методики спеціальної стенограмної підготовки ралійних екіпажів на етапі спеціалізованої підготовки багаторічного спортивного удосконалення.

Паралельно з контролем стенограмної підготовленості учасників педагогічного експерименту нами контролювався ряд показників їх змагальної діяльності: стабільність абсолютних і відносних (у відсотках до лідера) результатів, показаних на окремих СД, вильотів з траси, аварій, сходів, показаних спортивних результатів тощо.

Стенограмна підготовка екіпажів експериментальної групи здійснювалась згідно загально дидактичних і деяких спеціальних, притаманних тільки автомобільному спорту, принципів спортивного тренування [1, 8] в тісному взаємозв'язку з іншими видами підготовки (фізичної, інженерно-технічної, психологічної, тактичної та ін.)

Наприклад, принцип свідомості вимагав формування у спортсменів усвідомленої потреби в удосконаленні інформаційної взаємодії в їх екіпажах на конкретних прикладах з практики ралі і результатах наших наукових досліджень, а також чіткого розуміння ролі кожної з розроблених нами методичних рекомендацій стосовно укладання і запису швидкісних стенограм.

Принцип активності забезпечувався шляхом самостійного аналізу спортсменами, на базі отриманих ними на заняттях теоретичних знань і методичних матеріалів, власних стенограм а також вибором напрямків їх подальшого удосконалення. На теоретичних заняттях ми свідомо не аналізували і не оцінювали стенограми конкретних екіпажів експериментальної групи, зупиняючись лише на характерних для більшості екіпажів помилках. Спортсменами самостійно оцінювались як результати, показані ними при виконанні спеціальних завдань на тренажерах і на полігонних заняттях, так і доцільність внесення змін у систему кодування і запису інформації при укладанні стенограм.

Наочність стенограмної підготовки забезпечувалась демонстрацією навчальних фільмів,

відеозаписів змагальної діяльності провідних ралістів України, Європи і світу (в тому числі і записи з салону автомобіля), а також забезпечення екіпажів розробленими нами графічними і методичними матеріалами, архівними документами, мультимедійним супроводом теоретичних занять тощо. Під час занять на тренажері і на полігоні спортсмени мали можливість спостерігати за виконанням завдань іншими екіпажами, а також переглядати відеозаписи їх власного виконання.

Принцип систематичності і послідовності підготовки екіпажів забезпечувався відповідним плануванням змісту тренувальних занять по місяцях і тижневих мікроциклах з проміжним контролем на ралі «Аккерман» у м. Білгороді-Дністровському і підсумковими контролями на двох останніх етапах «Кубка Лиманів» у м. Миколаєві. Від глибокого теоретичного вивчення матеріалів, пов'язаних з проблемою інформаційної взаємодії в ралійних екіпажах протягом перших аудиторних занять, здійснювався плавний перехід до самостійної теоретичної підготовки, індивідуальних завдань на комп'ютеризованому тренажері-симуляторі ралійного автомобіля, а потім — і до занять на полігоні (траса в с. Маринівка Одеської обл.). Протягом періоду спеціальної підготовки спортсмени отримали можливість послідовно ознайомитись з проблемою теоретично, самостійно та усвідомлено проаналізувати власні стенограми, обрати напрямки їх удосконалення, перевірити внесені зміни під час тренажерних занять, а також випробувати удосконалені стенограми на полігонних заняттях і переконатись в ефективності їх застосування на змаганнях, відкоректувавши і пристосувавши їх до конкретної змагальної траси.

Принцип поступовості і доступності нам вдалось реалізувати завдяки якісній попередній базовій підготовці екіпажів експериментальної групи в названих вище закладах ФАУ початкової підготовки водіїв, а також поступово ускладнюючи аудиторні, тренажерні та полігонні навчальні завдання і збільшуючи кількість та складність самостійних занять.

Основним принципом здійснюваної нами спеціальної стенограмної підготовки екіпажів експериментальної групи було міцне засвоєння основних навичок укладання, запису і використання стенограми та їх висока стабільність, як головне завдання періоду спеціальної базової підготовки ралістів у їх багаторічному спортивному удосконаленні. З цієї метою була розроблена відповідна методика, детально описана нами в роботі [люда], яка передбачає досягнення стабільності багаторазового запису стенограми одного і того ж відрізка спеціальної ділянки екіпажем при його повторних проїздах.

Всебічність підготовки екіпажів протягом педагогічного експерименту забезпечувалась застосуванням різноманітних засобів і методик, індивідуальним підходом до планування занять та їх узгодженням з іншими напрямками підготовки, а також з навчальною чи виробничою діяльністю спортсменів експериментальної групи. У дні полігонної трасової підготовки (у вихідні дні) нами широко застосовувались оздоровчо-рекреаційні заходи з залученням колективів команд і сімей спортсменів: масові спортивні ігри, розваги на воді а також спільні роботи по облаштуванню траси (земляні роботи, викошування трави, підрізка кущів і дерев тощо), допомога спортивним секціям Маринівської середньої школи.

Групові тренувальні заняття (1 — 1,5 год.) для зручності спортсменів планувались на другу половину суботи, а полігонні тренування з виїздом на трасу в с. Маринівку (4 — 6 год.) — на першу половину неділі. Індивідуальні заняття на тренажері-симуляторі [5] розподілялись між екіпажами протягом непарних днів тижня у зручний для них (переважно вечірній) час.

Результати дослідження. У таблицях 1 і 2 наведені оцінки швидкісних стенограм ралійних екіпажів експериментальної та порівняльної груп перед і після педагогічного експерименту. На рис. 1 зображені середні оцінки екіпажів обох груп для порівняння, а на рис. 2 — структура середніх оцінок стенограм за об'єктивними і суб'єктивними параметрами згідно розробленої в [3] методики.

Обговорення результатів. Обробка методами математичної статистики результатів оцінки швидкісних стенограм екіпажів експериментальної та порівняльної груп перед стартом другого етапу «Кубка Лиманів — 2010» (ралі «Миколаїв — 2010»), здійсненої за методикою [3] показала, що усі відмінності, виявлені між підрахованими оцінками (див. табл. 1 і 2) для рівня значущості $p < 0,05$ статистично недостовірні. Це означає, що групи були сформовані об'єктивно, тобто екіпажі обох груп перед початком педагогічного експерименту за якістю стенограм і рівнем стенограмної підготовленості достовірно не відрізнялись. Не було виявлено достовірної різниці і між середніми оцінками стенограм екіпажів кожної з груп, розрахованих за об'єктивними і за суб'єктивними параметрами.

Зате після закінчення педагогічного експерименту середні оцінки стенограм екіпажів експериментальної групи (як сумарна, так і її складові за об'єктивними та суб'єктивними показниками — див. рис. 1) істотно вищі, ніж аналогічні оцінки стенограм екіпажів, що увійшли в порівняльну групу, причому усі виявлені різниці статистично достовірні ($t > t_{крит}$). Це дозволяє

Продовження на стор. 35

Таблиця 1

Оцінка стенограм екіпажів експериментальної групи до і після педагогічного експерименту

№	Екіпаж	Оцінка до пед. експерименту			Оцінка після пед. експерименту		
		Об'єкт.	Суб'єкт.	Сумарна	Об'єкт.	Суб'єкт.	Сумарна
1	Б.Г. — Б.Л.	14	19	33	19	19	38
2	К.О. — С.В.	12	9	21	15	12	27
3	К.Г. — Л.М.	11	14	25	16	17	33
4	М.В. — К.С.	11	14	25	17	17	34
5	П.В. — М.Я	4	8	12	14	11	25
6	Р.Д. — М.П.	10	20	30	18	21	39
7	С.С. — Б.Р.	10	13	23	19	15	35
8	Т.О. — Л.А.	14	16	30	20	19	39
9	Ш.Д. — П.І.	12	16	28	20	20	40
10	Щ.І. — Л.Є.	15	11	26	21	15	36
X		11,3	14,0	25,3	17,9	16,6	34,6
S		3,09	3,94	5,89	2,33	3,34	5,10

Таблиця 2

Оцінка стенограм екіпажів порівняльної групи до і після педагогічного експерименту

№	Екіпаж	Оцінка до пед. експерименту			Оцінка після пед. експерименту		
		Об'єкт.	Суб'єкт.	Сумарна	Об'єкт.	Суб'єкт.	Сумарна
1	Б.В. — М.Ф.	14	8	22	15	9	24
2	Б.Д. — П.А.	4	15	19	8	16	24
3	Б.В. — С.Ю.	14	8	22	14	9	23
4	З.А. — С.І.	16	16	32	19	16	35
5	К.Ю. — К.Н	8	15	23	11	15	26
6	П.В. — Р.А.	12	8	20	15	11	26
7	Т.С. — Т.Р.	12	12	24	12	14	26
8	Х.С. — Т.Е.	12	13	25	15	15	30
9	Ш.І. — К.О.	17	10	27	17	11	28
10	Щ.Д. — З.А.	15	9	24	17	9	26
X		12,4	11,4	23,8	14,3	12,5	26,8
S		3,89	3,20	371	3,23	2,99	3,52

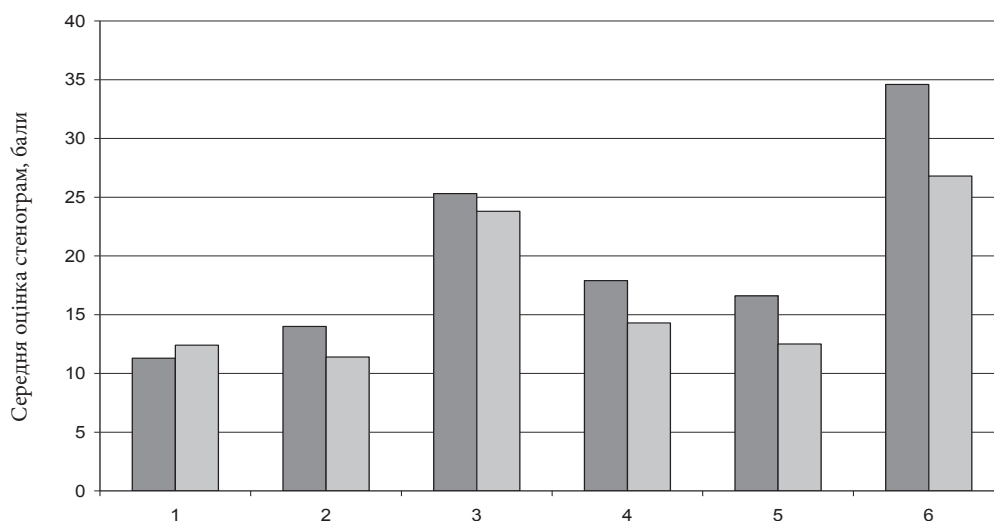
стверджувати, що застосування розробленої нами методики спеціальної стенограмної підготовки ралійних екіпажів на етапі спеціалізованої базової підготовки є більш ефективним, ніж традиційні підходи «натаскування» на конкретні стенограми лідерів, або «майстер-класи» досвідчених ралістів, які широко використовувались до сьогоднішнього дня.

Як свідчать дані з таблиць 1 і 2, приріст сумарних оцінок стенограм екіпажів обох груп протягом педагогічного експерименту відбувся в основному за рахунок покращення оцінок за об'єктивними показниками: внесок їх приросту в загальні оцінки становить 71% для експериментальної і 63% для

порівняльної груп. Ця тенденція може бути оцінена позитивно з позицій свідомого осмислення нових знань з даної проблеми і самостійного критичного перегляду системи укладання стенограм, яку вони застосовували до педагогічного експерименту.

Стосовно структури оцінок стенограм за окремими об'єктивними та суб'єктивними показниками (див. рис. 2), виявилось, що їх профілі для обох груп екіпажів подібні (особливо для оцінок за суб'єктивними показниками). Форма запису стенограм (її оцінка за суб'єктивними показниками) до і навіть після експерименту для екіпажів обох груп далека до ідеальної і може бути істотно покращена (особливо за рахунок

Рис. 1. Оцінка стенограм екіпажів експериментальної (темне тло) і порівняльної (світле тло) груп до і після педагогічного експерименту: 1, 4 — оцінка об'єктивних показників; 2, 5 — оцінка суб'єктивних показників; 3, 6 — сумарна оцінка

шостого — восьмого, а також частково третього і четвертого показників — див. рис. 2).

Висновки

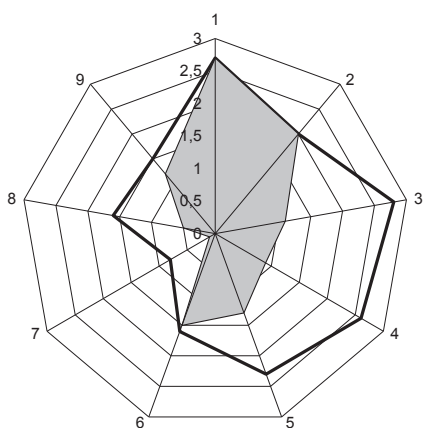
1. Висока якість і раціональність запису та відтворення штурманом швидкісної стенограми відіграє дуже важливу роль у сучасних автомобільних ралі, дозволяючи водію вчасно отримувати випереджаючу інформацію про невидимі попереду ділянки траси і в повній мірі проявити увесь комплекс його умінь і навичок [1, 2]. Між якістю укладання і запису ралійними екіпажами швидкісних стенограм та їх спортивними результатами виявлений достовірний статистичний взаємозв'язок [3]. Спеціальна стенограмна підготовка ралійних екіпажів повинна розпочинатись у другій половині етапу спеціалізованої базової підготовки, так як вимагає синхронних, надійних, стабільних та активних дій обох водіїв, а також високого рівня майстерності спортивного керування автомобілем [4]. Проте розроблена раніше методика стенограмної підготовки [4 — 7] вимагає експериментального підтвердження.

2. Аналіз результатів проведеного педагогічного експерименту показав, що застосування розробленої методики спеціальної стенограмної підготовки ралійних екіпажів експериментальної групи на етапі спеціалізованої базової підготовки істотно підвищило якість їх швидкісних стенограм як за об'єктивними, так і за суб'єктивними показниками оцінювання. Приріст аналогічних показників стенограм екіпажів порівняльної групи, що тренувались за традиційними методиками, значно нижчий (відмінності між оцінками для $p < 0,05$, статистично достовірні).

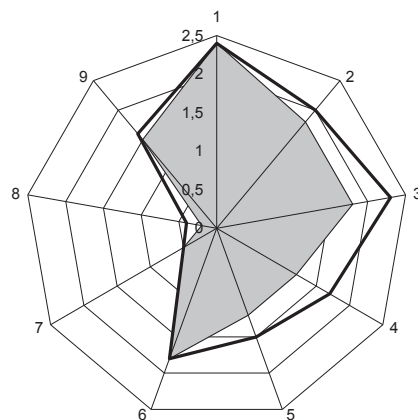
3. Результати проведених досліджень показали, що запропоновану методику оцінки якості швидкісних стенограм за об'єктивними та суб'єктивними показниками доцільно уточнити методом експертних оцінок, а методику стенограмної підготовки — удосконалити та адаптувати до самостійного і дистанційного застосування шляхом впровадження в процес підготовки передових інформаційних технологій. Аналіз структури оцінок швидкісних стенограм дозволив виявити напрямки подальшого удосконалення якості їх укладання і запису.

Список літератури

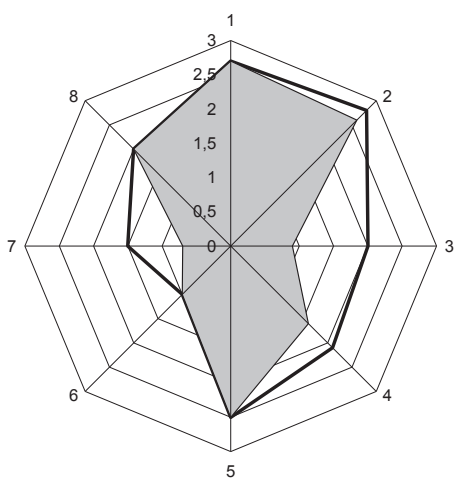
1. Сингуринди Э. Г. Автомобильный спорт / Эдвард Сингуринди. — М.: ДОСААФ, 1982. — Ч.1. — 304 с.
2. Потапова Н. А. Основные аспекты подготовки штурмана в автомобильном ралли / Потапова Н. А. // Юбилейный сб. науч. тр. молодых ученых и студ. РГАФК. — М., 1998. — С. 153—155.
3. Рибак Л. Вплив якості укладання і запису швидкісних стенограм на результати змагальної діяльності ралійних екіпажів / Рибак Л. І., Рибак О. Ю // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту / за заг. ред. Євгена Приступи. — Л., 2011. — Вип. 15, т. 1. — С. 222 — 235.
4. Рибак Л. І. Стенограмна підготовка авторалістів різного віку і кваліфікації у системі багаторічного спортивного удосконалення // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту / за заг. ред. Євгена Приступи. — Л., 2010. — Вип. 14, т. 1. — С. 248 — 255.
5. Рибак Л. І. Модель штучного керуючого середовища для стенограмної підготовки ралійних екіпажів // Теорія та методика фізичного виховання: науково-методичний журнал. — №06 (44). — Х., 2008. — С. 46—51.

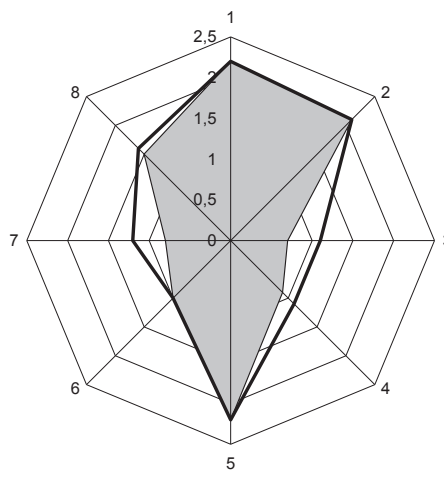
експериментальна група, об'єктивні показники

порівняльна група, об'єктивні показники

експериментальна група, суб'єктивні показники

порівняльна група, суб'єктивні показники

Рис. 2. Структура середніх оцінок стенограм учасників експерименту за об'єктивними і суб'єктивними показниками (сіре тло — оцінки до експерименту; жирна лінія — оцінки після експерименту):

- **об'єктивні** показники: 1 — система оцінки і кодування категорії складності поворотів; 2 — характеристика довгих і складних поворотів та їх зв'язок; 3 — позначення поздовжніх переломів дороги, траса за якими невидима; 4 — опис поздовжнього профілю дороги (вгору — додолу); 5 — позначення місць можливих стрибків і «викидів» автомобіля, 6 — способи об'єднання поворотів в групі і в серії; 7 — команди гальмувати (коли, де і як); 8 — команди різати (підрізати, різати глибоко) або не різати повороти узбіччями; 9 — вживання специфічних виразів і слів;
- **суб'єктивні** показники: 1 — вибір зошита для запису (формат, зшивка); 2 — кількість записаних рядків на сторінці; 3 — наявність на сторінці бокових полів; 4 — закінчення кожної сторінки, яка перегортатиметься, істотною прямою ділянкою; 5 — спосіб кодування правих та лівих поворотів; 6 — співвідношення висоти цифр, що означають віддалі і категорію складності повороту; 7 — способи виділення у стенограмі важливих місць; 8 — відокремлення порцій інформації між собою.

6. Рибак Л. І. Застосування сучасних інформаційних технологій для контролю за спеціальною підготовкою ралійних екіпажів / Рибак Л. І. // Теорія та методика фізичного виховання. — 2010. — № 10. — С. 28 — 33.
7. Рибак Л. І. Застосування спеціальних швидкісних стенограм для підвищення рівня безпеки

- автомобільних змагань / Рибак Л. І. // Слобожанський вісник. — X., 2010. — Вип. 4. — С. 26 — 32.
8. Платонов В. Н. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті: Общая теория и ее практические приложения / Володимир Платонов. — К. : Олимп. література, 2004. — 808 с.

Надійшла до редакції 18.02.2011 р.

Рыбак Л. И. Специальная стенограммная подготовка раллийных экипажей на этапе специализированной базовой подготовки.

Описаны результаты педагогического эксперимента с привлечением участников национальной гоночной серии «Кубок Лиманов — 2010», организованного с целью экспериментального подтверждения эффективности разработанной авторами методики специальной стенограммной подготовки раллийных экипажей на этапе специализированной базовой подготовки. Выявлено статистически достоверное улучшение средних оценок качества составления и записи скоростных стенограмм экипажей экспериментальной группы по сравнению с их исходным уровнем и с оценками стенограмм спортсменов контрольной группы, которые тренировались по традиционным методикам. Анализ структуры оценок скоростных стенограмм по объективным и субъективным показателям позволил выявить направления дальнейшего совершенствования качества их составления и записи.

Ключевые слова: ралли, скоростные стенограммы, методика подготовки, оценка, показатели, педагогический эксперимент, результаты.

Rybak L.I. The special shorthand record preparation of rally crews is on the stage of the specialized base preparation. Described results of pedagogical experiment with bringing in of participants of national race series "Liman Cup — 2010", experimental confirmation of efficiency of the methods of the special shorthand record preparation of rally crews worked out by authors organized with a purpose on the stage of the specialized base preparation. The reliable improvement of middle estimations of quality of conclusion and record of speed shorthand records of crews of experimental group is educed statistically comparatively with their initial level and with the estimations of shorthand records of sportsmen of comparative group, which practiced after traditional methods. The analysis of structure of estimations of speed shorthand records on objective and subjective indexes allowed to educe directions further improvement of quality of their conclusion and record.

Keywords: rally, speed shorthand records, methods of preparation, estimation, indexes, pedagogical experiment, results.

Сергієнко Л.П.

S32 Практикум з психології спорту: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту. — Харків: «ОВС», 2008. — 256 с. (МОН України, лист № 1-4/18-Г-1054 від 14 травня 2008 р.) ISBN 966-7858-51-0.

У навчальному посібнику викладено зміст практикуму з психології спорту та програми з даної навчальної дисципліни. У практикумі наведено короткий зміст лекцій. Фактично це конспекти лекцій, які особливо потрібні студентам заочного відділення та тим, хто навчається дистанційно. На практичних заняттях студентам пропонується виконання психологічних та дидактичних тестів. Навчальний посібник доцільно використовувати під час підготовки до семінарських занять, заліків та іспитів.

Навчальний посібник рекомендовано студентам вищих навчальних закладів освітнього напрямку «Фізичне виховання і спорт» та «Психологія». Може бути корисним для викладачів, фахівців у галузі психології, тренерів, спортсменів високої кваліфікації, широкого кола читачів.

Худолій О. М.

X98 Загальні основи теорії і методики фізичного виховання: Навч. посібник. — 2-е вид., випр. — Харків: «ОВС», 2008. — 408 с.: іл. ISBN 966-7858-53-7.

У навчальному посібнику розглянуті загальні питання теорії фізичного виховання, а також теорія і методика розвитку рухових здібностей та навчання фізичним вправам.

Посібник рекомендовано викладачам і студентам факультетів фізичного виховання вищих педагогічних навчальних закладів III—IV рівня акредитації та вчителям фізичної культури середніх загальноосвітніх шкіл.